

Література

1. Шостак О.Г. (2020) Сучасні твори корінних письменників США та Канади у світлі критики постмодернізму. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 41, Київ.
2. Bruyneel, Kevin. The Third Space of Sovereignty. The Postcolonial Politics of U.S.-Indigenous Relations. Minneapolis-London: University of Minnesota Press, 2007. 319p.
3. Karner, C.(2007) Ethnicity and Every Day Life. New York: Routledge.
4. Lee, Robert A. (2020)Electronic Computer and Stub Pencil: Poetry and the Writing-in of Ralph Salisbury "Transmotion" Vol.6. No.1.
5. Robertson, Dwanna L (2013): Navigating Indigenous Identity [Online resource]/ Dissertation Paper. – 183p. - Access: http://scholarwork.umass.edu/open_access_dissertations.
6. Jaimes M.A.(1996). Indian Identity"Native America in the Twentieth Century: An Encyclopedia".New York-London.

ЯСАКОВА Наталія,

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(м. Київ, Україна)

ПРИКМЕТНИК «УКРАЇНСЬКИЙ» У ГАЗЕТІ «РАДА»:

ПРАКТИКА ВЖИВАННЯ ЛЕКСЕМИ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Від часу формування нової української літературної мови її лексикон зазнав істотних трансформацій, зумовлених, зокрема, еволюцією українського руху, важливими історичними подіями, що змінили життя більшості українців. Деякі мовні зміни, наприклад запозичення слів, дуже помітні, інші – менш виразні, стосуються функціонування вже відомих одиниць. Розширення сполучуваності, встановлення нових або втрата старих парадигматичних зв'язків із іншими лексемами, поява, зникнення або зміна конотацій засвідчують модифікацію різноманітних понять, зокрема, й зміну уявлень про українську націю.

Самоусвідомлення українців як національної спільноти можна дослідити, аналізуючи параметри вживання лексики *український* у текстах різних періодів. Упродовж XIX–XX століття функціонування цього прикметника зазнало трансформацій, відбиваючи історичні етапи розвитку української ідеї.

На початку XX століття попри супротив влади і намагання зберегти імперську кваліфікацію, вербалізовану прикметником *малоросійський*, лексема *український* розширює свою сполучуваність. Це слово використовують не тільки в етнографічному контексті, а й щодо політичних, культурних, освітніх і наукових інституцій на зразок *музей, катедра, наукове товариство, партія, університет, фракція* тощо. Провідну роль в узвичаєнні таких уживань відіграла українська преса, зокрема щоденна українська газета «Рада», яка з'явилася після скасування 1905 року царських заборон на українське слово. Завдяки зусиллям Є. Чикаленка вона виходила друком з 1906 по 1914 рік і була розрахована на читачку аудиторію всієї України, а також українців за її межами (2, с. 152–153). Через брак коштів газета з часом переорієнтувалася на українську інтелігенцію (1, с. 499). Хоча коло читачів звузилося, видання продовжувало виконувати надзвичайно важливу суспільну функцію, адже охоплювало соціальну групу, яка була основою модерної національної спільноти. За словами Р. Шпорлюка, націєтворення нерозривно пов'язане з розвитком інтелігенції. Перше покоління української інтелігенції з'явилося, коли Котляревський писав «Енеїду», і відтоді «націю творила спільнота читачів, авторів і відвідувачів театральних вистав, концертів та інших

культурних подій» (4, с. 419). XX століття ознаменувалося розвитком української преси. З появою щоденної української газети українська інтелігенція отримала новий об'єднавчий чинник, з'явилася нова категорія текстів, яка створювала національний публічний дискурс.

На сторінках «Ради» простежуємо українське у різноманітних вимірах (політичному, економічному, культурному), наприклад: *Центральний комітет української соціал-демократичної робітничої партії подав проєкт умов, на яких українська с.-д. р. партія могла б з'єднатися з російською с. д. р. партією* (Рада, 1906, № 5, с. 2). *Одною з найбільших перешкод є брак нових чисто українських п'єс* (Рада, 1909, № 286, с. 1); *Центральна політична організація українців м. Львова урядила в просторій залі тов. «Сила» чергову політичну розмову, призначену для широких верств українського громадянства в місті* (Рада, 1914, № 78, с. 1). Важливо, що газета висвітлювала події на всіх українських землях, формуючи національний наратив, що втілювався, зокрема, через практику вживання прикметника *український*. У такий спосіб на лексико-семантичному рівні закріплювалася візія української нації, яка охоплює різні соціальні групи, має власні політичні інтереси й культурне життя. У газеті регулярно з'являлися оголошення про театральні вистави, книгарні, різноманітні видання, схарактеризовані прикметником *український*. Українське поставало як частина щоденного життя, а не ідеальний конструкт.

Газета фіксувала характерну для російської імперії амбівалентність у сприйнятті українського: «“Там”, вгорі, на українців привикли дивитися то як на корінних “руських”, коли ми допоминаємося наших національних прав, то як на инородців, коли ми вимагаємо поводитися з нами, як з корінними “рускими”, (наприклад – раніш книжок, а тепер газет, журналів то що)» (Рада, 1907, с. 2). Водночас виявлялося важливе для формування модерного бачення української нації протиставлення українського і малоросійського. Наприклад, у дописі про діяльність українського студентського товариства зазначено: «Проте, і тут, як, на жаль, скрізь є “землячки-малороси”, – котрі тоді тільки оповіщають про себе, як це для них “приємно, полезно и лестно” – тоді й вони не соромляться числитись щирими українцями, виявляють “справжніх малоросів”» (Рада, 1911, № 261, с. 3).

Практика вживання прикметника «український» у газеті «Рада» демонструє зміцнення української національної ідеї на початку XX століття. Лексема розширила свою семантико-синтаксичну сполучуваність, стала звичною для характеристики найрізноманітніших аспектів соціального життя, зокрема, набуваючи політичного значення й вступаючи в антонімічні відношення з прикметником «малоросійський».

Література

1. Бойко А. Ю. Євген Чикаленко – видавець першої україномовної щоденної газети «Рада». *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2014. Вип. 18. С. 497–512.
2. Опанащук П. Газета «Рада» як осередок українського національно-культурного руху (1906–1914 рр.). *Наукові записки з української історії*. 2007. Вип. 19. С. 152–158.
3. Рада : щоденна політ., економ. і літ. газета. Київ, 09.1906.–07.1914. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001110> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Шпорлюк Р. Видавай або пропадай: тексти і народи. *Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща*. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. С. 405–427.